

GYAKORLATI SZEMPONTOK A KÖZÉPISKOLÁK MŰKÖDÉSÉNEK MEGFIGYELÉSÉNÉL.

VI. A tanulók.

A) *Egészségügy.*

E czímnél constatálendő, hogy milyen a tanulók egészségi állapota? (Ha esetleg kedvezőtlen, ennek okai és a javítás tényezői.) Voltak-e járványos vagy ragályos betegségek? Ily bajokban sinylődöttékkel szemben pontosan megtartja-e az intézet a Rendt. 14. §. 3. pontját s az ennek alapjául szolgáló 1873 nov. 27-én 33,465. sz. a. k. belügyminiszt. rendeletet, mely szerint t. i. a tanuló csak akkor látogathatja újra az iskolát, ha azt a hatósági vagy iskolaorvos megengedhetőnek tartja? Megfelel-e az intézet a belügyminiszt. 1892. évi ama rendelkezésnek, melyet az iskolák bezárása tárgyában járvány idején kiadott, s mely szerint elkerülhetetlen szükség esetét kivéve, az iskolákat bezárni nem szabad. A V. K. M. 1888. szept. 22-én 35,680. sz. a. r.-e értelmében kiváló ellenőrzést gyakorol-e az iskola a «szemcsés köthártyalob» eseteiben? Tudvalevőleg e rendelet tüzetesen előírja az elővigyázati teendőket s a legnagyobb gondossággal való felügyeletet követeli. Fordítanak-e gondot a belügyminisztérium 1894. márczius havában kiadott rendeletére, mely szerint a diphtheritisből felgyógyult gyermekeket csak teljes négy hét múlva szabad iskolába eresztetni?

Van-e intézeti orvos? Ha nincs, főleg a szegényebb sorsú tanulókra való tekintetből, felkérendő az egyik helyi orvos, hogy időközönként rendszeres egészségügyi szemle alá vegye a tanulókat osztályonként. Ugyancsak a szállások megtekintésekor is igen czélszerű az orvos jelenléte, mert ez ilyenkor röviden utalásokat tehet a szülők, illetőleg szállásadók előtt a házi rend és tisztaság követelményeire s közölheti pár vonásban a legszükségesebb egészségügyi tennivalókat. E tekintetben egyébiránt az iskolai felolvasások is sokat lendíthetnek. A mi az orvosok közreműködését illeti, azt hiszem, hogy minden középiskola székhelyén akad a tanügynek és az ifjúságnak oly lelkes barátja, ki ez úgy sem terhes áldozatot szívesen megteszi; megteszi talán még azt is, hogy a szegény tanulókat ingyen gyógykezeli. És ez utóbbi kérdés komolyabb, semmint első tekintetre látszik. A magam tapasztalataiból tudom, hogy sem a szegény tanuló maga, sem szállásadója, még a legsúlyosabb betegségek eseteiben sem merészel rögtön orvosért küldeni, nem lévén pénze. Már pedig a gyors orvosi segedelem a legtöbbször az alapja a baj elharapód-

zása megakadályozásának, illetőleg a felgyógyulásnak. Ily esetekben az iskola feladata, hogy a mikor a fegyelmi naplóba bejegyezzük a hiányzó tanulókat, tudakozódjunk a tanulók állapota felől, és ha a tanulót nem gyógykezelik, vagy a szülőt, illetőleg a szállásadót kell figyelmeztetni, hogy orvost hívjanak, vagy — mivel az ily figyelmeztetés a nervus rerum gerendarumnak fogyatékosága miatt rendszeren eredménytelen szokott lenni — magunk kéretjük fel az orvost, hogy a beteg tanulót tekintse meg. Persze, mindez könnyebben mehetne, ha egy-egy középiskolának legalább 50—60 frtot lehetne évenként orvosra és gyógyszerekre fordítania, vagy — a mi helyesebb volna, — ha legalább évi 100 frtnyi tiszteletdíjban részesülnének azok az orvosok, kik a nélkül hogy kinevezett rendes iskolaorvosok és egészségintanók lennének, a fentebb említettem teendőket ellátnák. S itt szóba kell hoznom a gyógyszerek kérdését is. Mi, kik alumneumunk alapszabályai értelmében a szegény tanulók gyógyszerérti számláit az alumneumi pénztárból fizethetjük, tapasztalásból tudjuk, mily előny ez egy intézetben egészségügyi szempontból. Főleg szegény tanulók közt, kiknek legtöbbször még egészséges korukban is a hiányos táplálkozás miatt úgyszólván csak hálni jár a lélek. Nem is annyira nagyszabású egészségügyi praectiókra van szükségünk, mint inkább arra, hogy legyen orvosember, a kihez, ha baja van, rögtön, nyugodtan fordulhasson a tanuló, a nélkül, hogy előbb a zsebét tapogassa, a ki két hetenként vagy legalább *havonként* minden osztályt orvosi szemle alá vesz és a szükséghez képest utasításokat ad és a kinek orvosi tanácsával a *tornatanár* élhessen; ha mindezek megtörténnek, valóban az úgynevezett iskolai rendes orvosi tiszt és egészségintanárság bátran mellőzhető; mert mit használ az Magyarország középiskolai egészségügyének, ha 20—30 nagyobb városban van a középiskolának szép című (s fájdalom: elég csekély tiszteletdíjú) egészségintanára, a többiben pedig nem történhetik semmi! S vajjon ez annyira fontos ügyre nem lehetne évenként néhány (4—5) ezer frtot a költségvetésbe beilleszteni, felekezeti és községi középiskoláknál úgysis az illető iskolafentartók feladatát képezvén a tiszteletdíjról való gondoskodás.

De épen azért, mivel a kellő anyagi eszközök hiányában egyszerre mindent nem reformálhatunk és nem tökéletesíthetünk s legfeljebb egyes illustris helyekben alkothatunk sokat, — a miből azonban a többi középiskolának a dolog természetéből érthetőleg nagyon kevés haszna vagyon, — így nincs más mód, mint hogy a fejlesztés menjen részletenként, de az összes középiskolákban *egyszerre* és tervszerűleg.

Az iskolaorvosi intézmény pénzügyi oldalának megoldására nézve megérdemli a figyelmet az az expediens, melyet Nuber főigazgató egy látogatása alkalmával említett. Ő t. i. azt ajánlotta, hogy a tanártestületek a helyi orvosok közül egyet kérjenek fel az iskolaorvosi tiszt elvállá-

lására, a kihez azután minden tanuló fordulna orvosi segedelemért. A tehetősebbek díjazván az iskolaorvost, ez ennek ellenében a szegényeket ingyen gyógykezelendi.

Az újraoltás tényének ellenőrzésére fordítottatik-e gond? Ha az újraoltás az intézetben történik, (soknál nem fogamzott meg, a kik felmutatják az újraoltási bizonylatot, a mit az orvos mindjárt az oltáskor ad ki, ezeket tehát igen üdvös újraoltatni az intézetben) az 1890. május 11-én tartott tanácskozáson tett főigazgatói nyilatkozat értelmében e körülmény a bizonyítványba bejegyzendő (termézetesen még előbb a főnévkönyvbe).

Figyelem fordítottatik-e a helyes testtartásra? ülés, állás, főleg pedig írás és számolás alkalmával. (A helyes testtartásról lásd a «Pæd. Dolg.»-ban «A testi nevelés főteendői» cz. alatt.) Az 1890. május 11-iki tanácskozáson tett főig. kijelentés értelmében «a szülők, gazdák és tanulók az egészségügyi dolgokra figyelmeztetendők, esetleg rövid egészségügyi szabályok szerkesztése is ajánlatos». (Spitkó főig. nyilatk.) (Erre legalkalmasabb az Erismanu-féle egészséggtan; magyarra is lefordították; a természetrajz tanára a hivatott a kivonat elkészítésére oly helyeken, a hol iskolaorvos nincs.) — Milyen a tanulók külső megjelenése? Ha szegénységre vall, legalább tiszta és rendes-e? Az alumneum az intézettel szerves összeköttetésben áll-e? milyenek az ételek és a kiszolgálás; elég tágas-e az étkező szoba, megvan-e a kívánatos tisztaság; pædagogiai felügyelet alatt áll-e az alumneum; van-e a tanulók közül valaki megbízva a felügyelettel? (A felügyeleti szabályok szerint az intézeti napos tanároknak kell illető napjaikon az alumneumot inspiciálni. Erre nézve azonban azt hiszem, hogy elégséges, ha hetenként két látogatás történik sorrendben vagy megállapodás szerint.)

B) *Fegyelem.*

A fegyelmet illő szigorúsággal vezetik-e a tanárok; a tanulók külső magaviseletére és házi viszonyaira kellő felügyelet fordítottatik-e? (V. K. M. 1890. 25,407. sz.) A V. K. M. 1883. 1319. eln. sz. r. értelmében a hazafias érzelmet, a magyar állam iránti ragaszkodást és áldozatkészséget a legmelegebben kell ápolni. A V. K. M. 1887. decz. 31. 47,210. sz. r. szerint az életkor 12. évét még be nem töltött gyermekek által okozható vasuti szerencsétlenségek elkövetésétől gondosan óvni kell a fiatalságot. Az 1885. évi 8155./ex 1884. sz. r. értelmében, mikor a tanuló ifjuság nagyobb számban s különösen, a mikor kötelességből jelen meg, a dolog fontossága szerint vagy az egész tanári testület legyen jelen, főleg, mikor a megjelenés példaadással is jár, vagy a felügyelet oly mértékű legyen, hogy az ifjuság kellő szemméltartása lehet-

ségessé válják. E rendelet azért is érdekes, mert ez rendelte el a külön felügyeleti szabályok készítését az áll. és kir. középiskolákban.

A külső felügyeletre vonatkozólag 1872. május 12-én tartott tanácskozáson Barton főigazgató a következőkép nyilatkozott: «A tanári kar az ifjúságot az intézet körén kívül is őrszemmél és éber figyelemmel kísérje». Az 1886. okt. 13. ülésen Szieber főigazgató ezt mondta: «A tanárok az ifjúságot intsek és buzdítsák a tisztaságra és erre kellő gondot kell fordítani. A tanulók házi viszonyaira és elhelyezésére figyelni kell. *Diáktanyák* nem türendők». Az 1884. május 27. ülésen Nuber főigazgató így szólott: «Főleg az osztályfőeknek gondot kell fordítani, hogy a tanulók tisztán jelenjenek meg s így a szülői ház és szállásadók gondoskodását pótolni kell». Az 1885. évi május 21. jkv. szerint Nuber főigazgató így nyilatkozott: «A tanulókat vallásban és erkölcsben, hazafiságban és törvénytiszteletben kell fejleszteni, rendre és pontosságra rendszeresen szoktatni; a tanulók iskolán kívüli viselete és érintkezései tisztességesek, kifogástalanok legyenek». — «Nincsenek-e panaszok az ifjak házi viszonyai ellen; kielégítő-e a tanulók elhelyezése; egyes szállásokon nincsenek-e a tanulók erkölcei veszélyeztetve?» (1884. máj. 27. jkv. Nuber főig. nyilatk.)

A tanulók házi viszonyainak ellenőrzését és iskolán kívüli magukviseletének nyilvántartását illetőleg érdekesnek tartom az 1871. nov. 2. r. tanári ülés jkvéből a következő igazgatói előterjesztést ideiktatni: «Mivel a tanulók iskolán kívüli magaviselete annál kevésbé lehet az iskolára közömbös, minél inkább feladatának ismeri a tanulók erkölcsi és társadalmi művelődését eszközölni; miután szükséges, hogy a házi felügyelet az iskolai oktatással karöltve járjon, az ifjúságnak mind erkölcsi művelődése, mind tanulmányi előmenetele szempontjából igen czélszerűnek látszik, hogy a tanárok az ifjakat olykor szállásaikon meglátogassák. Czélszerűnek mutatkozik ez kivált helyben, hol az ifjúság iskolán kívüli helyzetét nem idomítani, hanem teremteni kell, hol a szállásadók nagyobb része még nem áll szállásadói kötelességének magaslatán. Ily körülmények közt a tanári látogatások nemcsak az ifjúságot intenék óvatosságra, hanem sok esetben a házi szellemi rendre is befolyással lennének, végül pedig közbizalmat eredményeznének, mert a közönség úgy mint az ifjúság a tanárokból nemcsak tanítókat látna, hanem mint nevelőket is tisztelné». Tudvalevőleg a Rendt. a 17. §. 2. pontjában implicite el is rendeli a szállások megtekintését, meghagyván, hogy az osztályfők időnként a tanulók összes szerelvényeit megvizsgálják; ez pedig csak a szállásokon történhetik.

Constatálendő, hogy a tanulók fegyelme úgy az iskolában, mint azon kívül teljesen megnyugtató-e? A tanulók vallásossága, erkölcsi-sége, hazafisága és törvénytisztelete a tanárok jó példaadása által ápol-

tatik-e? Nincsenek-e államellenes vagy felekezeti, avagy nemzetiségi mozgalmak a tanulók közt? (1884. 27. máj. jkv. Nuber főig. nyilatk.) Nincsenek-e diaktanyák vagyis oly zsufolt szállások, a hol sokan laknak (4-nél többen) vagy a hová a tanulók összesereglenek. Ily helyeken dohányzási esetleg szeszes italok élvezése, kártyázás könnyen megeshetik, vagy legalább is elvonják egymást a tanulók a tanulástól. Mutatkozik-e a közönségben — mindig a viszonyokhoz képest — érdeklődés az intézet iránt? [A főigazgatói Utasításokban e tekintetben ez olvasható: «Hogy a főigazgató lássa azt, mily hatással vannak iskolái az életre, hogy értesülhessen a közönség méltányos kívánságairól is, használja fel a kínálkozó alkalmat, hogy kerülete közigazgatási közegeivel s a közönségből a nevelés kiváló barátaival érintkezessék». (26. §.) Az igazgatói évi végjelentésben is meg kell emlékezni az intézet művelődési hatásáról a környékre.] Az elszállásolásra vonatkozó nézeteimet a Rendt. Magy. 14. l., a 62. l. 5. és 6. p. és a 63. l. 1. és 2. p. és a 254. l. 6. pontjában adtam elő. Álljon itt még az 1884. május 27-én tett főigazgatói kijelentés: «A szállást felajánló gazdák jelentkezzenek az igazgatónál, a ki följegyzi a jelentkezők nevét és a felveendő tanulók számát. A hol, mint p. o. őstermeléssel foglalkozó helyeken, június második felében, a vizsgálatok ideje alatt a tanulók otthon legnagyobb részt felügyelet nélkül vannak, a tanulókat foglalkoztatni kell, főleg a tanulmányi kirándulásokkal, illetőleg — pl. algymnasiumokban — a vizsgákat egy-egy napon kettőt tartva, csak június utolsó hetében kell tartani». (Most, hogy a vizsgálati feleletek döntők, kellő időt kell hagyni a tanulásra az egy-egy szakcsoportbeli vizsgálatok előtt.)

Szóba hozandó a szülők és szállásadók magatartása az iskola iránt. És pedig az 1886. okt. 13-iki főig. nyilatk. szerint «tiszteletteljes és elismerő-e ez; a nevelés dolgában a szülők és szállásadók részéről — mindig az intézet sajátos helyzetét és viszonyait szem előtt tartva — nyer-e az intézet készséges közreműködést vagy éppen különösebb támogatást». (Természetes, hogy ha ez a támogatás a szülők, illetőleg a szállásadók többségének akár foglalkozási ága, akár csekélyebb intelligentiája következtében nem lehet kielégítő, oly helyeken kettőztetett szükség van arra, hogy a tanártestület a tanulók külső magaviseletét és házi viszonyait buzgón ellenőrizze.) Ugyanazon főig. kijelentés szerint constatálandó, hogy «milyenek a szülők és szállásadók nevelő közreműködése dolgában a viszonyok; ha kedvezőtlenek: miképen lehetne rajtuk segíteni.» A mi intézetünkben hajdan megtették, hogy a szülőket és szállásadókat behívták az intézetbe s ott megmagyarázták nekik a legfőbb teendőket; máskor meg a tantestület megbízásából egyik tanár az évi Értesítőben a szülők és szállásadók részére megírta a legszükségesebb utasításokat. Tudvalevőleg most a Rendt. 13. §-a értelmé-

ben a beiratkozásokkor a rend- és fegyelmi szabályokat átadjuk a szülőknek vagy gyámoknak, kik aláírva visszajuttatják. Ez azonban nem lehet kielégítő eljárás. E mellett az osztályfőeknek egyes előforduló esetek alkalmával gyakran szóvá kell tenni a vonatkozó szabályokat, mert csak ha minden tanuló előtt tisztán áll az intézeti szabályzat képe, fognak biztosabban tartózkodni a kihágások gyakoribb elkövetésétől. (Csak az a felfogás ne keletkezzék ebből, hogy a szabályzatot azért kell megtartani, mert szabályzat. Az erkölcsi érzés nevelésével meg lehet akadályozni a kihágások gyakoribb elkövetését, a nélkül, hogy a tanuló a §-okba szedett szabályzatot csak ismerné is. Az oly szabályzat, mely egyebet kíván, mint a mi az erkölcsi érzésből következik, haszontalan. Szerk.) A magam részéről az orvos kíséretében eszközölt szállásvizsgálatok alkalmával úgy jártam el, hogy az orvos főleg a közegészségügyre és tisztaságra vonatkozólag látta el jó tanácsokkal az illetőket, én pedig a házi felügyeletre nézve tettem meg a legszükségesebb reflexiókat. Az 1884. máj. 27. ülésben tett főig. kijelentés szerint «a szülők közreműködése az iskolával szemben tért kell, hogy nyerjen.» Ez természetesen, főleg a fegyelmezés rendszerében érvényesülhet, a melynél az iskolának nem csak utalni kell a szülői ház közreműködésére, hanem azt egyenesen fel kell használnia, mert az iskolai nevelés kiegészítőjét. A család tehát az iskola támogatásában sem egészen visszahúzódó nem lehet, de kötekedő sem, avagy önkényes, kizárólagos vezérszerepet vivő sem lehet. Érdekesnek találom a társadalom érdeklődésének kérdésénél idézni az 1872. május 12-én főig. elnöklés mellett tartott ülés jkvéből a következőket: «Elnöklő főigazgató örömét fejezi ki a helybeli szolgabírótság és városi tanács azon részvéte felett, melylyel őt az iskolalátogatás alkalmával az ifjúság osztályonkénti vizsgálásánál kísérte, mert ebből azt következteti, hogy a szolgabírótság úgy mint a városi tanács meleg érdekléssel és ügyszeretettel viseltetik az ifjúság neveltetése iránt». (Barton főig. nyilatk.) Ugyanezen jkv. III. pontja alatt még «kifejezést ad azon meglepedésnek is, melyet a magyar nyelvben felmutatott eredmény felett a III. osztban a jelenlévő *hallgatóság* (!) ajkairól hallott».

... Nos ez már talán sok volt a jóból. Egyáltalában e tekintetben is meg kell tartani a kellő mértéket, nehogy a megszokások révén beavatkozásokká és követelözéseké fajuljon az «érdeklődés»! Ezt azután nagyon nehéz kiirtani. Itt biz' hajdan megtörtént, — alighanem a fentebb vázolt praecedens alapján, — hogy valósággal hospitálni jártak el minden bejelentés avagy engedélykérés nélkül a városatyák.

Az iskola és a társadalom közt kapcsolatot kell teremteni, a már létező jó viszonyt ápolni, megizmosítani. Az iskolát úgy kell tekintennünk, mint nemzeti kulturánk s a magyar állameszmének letéteményesét, s nemcsak a tanári állásból kifolyó társadalmi nemes feladatokat kell

betöltenünk készségesen, hanem a társadalmi mozgalmak szervezése és irányzása által egyrészt a nemzeti eszme szolgálatában elüljárunk, másrészt az intézet iránti nemes érdeklődést felköltenünk és tovább fejlesztenünk. Társadalmi tevékenységünkben azon meggyőződés vezessen mindenha, hogy az iskolát a nemzeti közművelődés iránt érdeklődők főhadiszállásává emeljük; ez által az iskolai nevelés táplálékot nyer a szülők részéről is, kik belévonatván a hazafias lendület sphaerájába, a tanuló ifjúság a jó példán lelkesülhet, s lelke jobban összeforrhat a nemzeti eszmével és a nemzeti törekvésekkel. Természetes dolog, hogy mindez költségekkel, fáradsággal és sok veszéllyel jár s azért az ilyen eljárást a legilletékesebb tényezőnek nemcsak méltányolni, de megjutalmazni is magának az ügynek fekszik érdekében.

A feyelemzés rovatánál megfigyelendő, hogy vannak-e gyakrabban előforduló vagy ismétlődő vétségek? «Különösen meg kell figyelni, hogy nem fordulnak-e elő ismétlődő vétségek, melyeket szigoruan irtani kell!» (1884. május 27. jkv. Nuber főig. nyilatk.) Ha vannak ismétlődő vétségek, mi módon akadályozzák meg?

(Folytatása köv.).

Trsztena.

DORTSÁK GYULA.

A MAGYARNYELVŰ PÆDAGOGIAI HERBART- IRODALOM BIBLIOGRAPHIÁJA.

(A szerzők nevei szerint alphabetikus sorrendben.)

Az alább következő bibliographiát az 1895-iki őszy folyamán állítottam össze A. Rude német pædagogiai író felszólítására, a ki Rein «Encyclopædisches Handbuch für Pædagogik» című most megjelenő nagy munkája számára írta a «Herbart-Litteratur» cikket. Munkám akkor bizonyos időterminushoz volt kötve, a mi azt okozta, hogy kutatásaimat gyorsabban kellett végeznem, illetőleg korábban bezárnom, mintsem szerettem volna. De időm és kutatásaim körének ezen korlátoltsága mellett is annyi dolgot találtam az utolsó 30 év magyar pædagogiai irodalmában, mely dolgot Herbart és a Herbartisták gondolatait teszi közvetlen megbeszélés tárgyává, hogy érdemesnek tartom keresésem eredményét a Magyar Pædagogia olvasói elé terjesztenem. A mondottak után világos, hogy dolgotom korántsem lehet hézagoktól mentes, de azért mégis remélem, hogy a magyar nyelvű pædagogiai Herbart-irodalomnak 1895 szeptember haváig megjelent fontosabb dolgotata * nem

* A Verédy-féle encyclopædiában vannak egyes Herbartista cikkek, melyeket külön nem neveztem meg. A munka egészben véve Verédy neve